

утвореннями особистості наявні й негативні. Тож доцільно виокремити особистість зі змішаним типом самоцінності.

3. *Духовно розвивальна самоцінність з духовно корекційними елементами.* (Відповідно – особистість з духовно розвивальною самоцінністю та духовно корекційними елементами).

Показниками цього типу самоцінності виступають:

1. Самообурення.
2. Самозневага.
3. Самоосудження (самокритичність).
4. Каяття (самовідмова).
5. Духовне самозапевнення.
6. Духовне само піклування.

Пам'ятатимемо, що спонуканими (мотивами) розгортання духовно-корекційних діянь виступають духовно розвивальні самоцінності особистості.

Окрім духовної самоцінності, вихованець складає й духовну самооцінку. Він може високо чи помірковано оцінювати себе за свою духовну зрілість, або оцінювати низько за духовну недосконалість. Процес духовної самооцінки має бути керованим, і її слід використовувати у духовному зростанні особистості одночасно з духовною самоцінністю. Слід розуміти, що відмінністю між духовною самоцінністю і духовною самооцінкою полягає у тому, що перша утримує якісні характеристики духовної структури особистості, тоді як друга фіксує кількісні показники духовності.

Запропонована виховна модель сприяє усвідомленню зростаючою особистістю мети бажання, яке не пов'язане з її нижчою природою, а таким, що наближає до високої духовності. Вихованець проходячи через ряд приємних переживань повинен розуміти, що він є духовною сутністю, яку має позитивно цінувати. Вперше розкриті умови, за яких вихованець прямуватиме до духовності, не зустрічаючи відкритого зовнішнього тиску. Його шлях до цієї мети буде відзначатися відносною душевною злагодою і несуперечливістю. Такий його внутрішній стан ніскільки не гальмуватиме переконання, що дійсні цінності – це труднощі, які йому слід здолати.

СУЧАСНІ ДІАГНОСТУВАЛЬНІ МЕТОДИКИ З ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Журба Катерина Олександрівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Формування у підлітків національно-культурної ідентичності є проблемою державної ваги і національної безпеки з огляду на анексію Криму, військові дії на Донбасі, які стали можливі через маргінальні настрої та національну невизначеність значної частини молоді з півдня і сходу України. Виклики, перед якими стоїть наша країна, як то: відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності і відповідальності за долю України вимагають уваги до виховання підростаючого покоління та актуалізують формування у підлітків національно-культурної ідентичності. Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю досягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної аутентичності та традицій. Водночас, формування національно-культурної ідентичності має здійснюватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами і народами, які проживають на теренах України і спрямовуватися на згуртування української нації, створення сприятливих умов для їх розвитку. Важлива роль у цьому плані відводиться позакласній діяльності загальноосвітньої школи, яка володіє відповідними виховними можливостями.

Про необхідність активізації уваги до формування у підростаючого покоління національно-культурної ідентичності йдеться в Законах України “Про освіту”, “Про культуру”, “Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у

XX столітті”, Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері», Постанови Верховної Ради “Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді”, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Проекті Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року, Концепції українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах сучасних модернізаційних змін; Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр.

У зарубіжних програмах та документах ЮНЕСКО основна увага акцентується переважно на культурних здобутках (Конвенція ЮНЕСКО про значення культурної спадщини для суспільства (2005), Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2010), де пріоритетними є проблеми ідентифікації та національно-культурної ідентичності молоді у європейських країнах, вивченню культурного ресурсу та міжкультурного діалогу). Широку підтримку на теренах ЄС, здобула Програма культурної освіти, розроблена National Advisory Committee on Creative and Cultural Education (NACCCE) in England (2013), в якій основна увага приділяється вивченню традиційної і сучасної культури країни у взаємозв'язках та різних проявах.

Аналіз сучасного стану формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків засвідчив, що на сьогодні ця проблема є надзвичайно важливою.

Непересічне значення у формуванні національно-культурної ідентичності у молодших підлітків є усвідомлення ними себе українцем, часткою великого народу, причетним до української культури, нащадком давньої історії, носієм української мови, що виявляється у любові до України, почутті захищеності і значущості у житті країни, причетності до її долі, почуття обов'язку і відповідальності, правдивості, почутті власної гідності.

Виходячи з цього, система сучасного виховання має бути спрямованою на формування моральних цінностей та відповідних якостей підростаючої особистості. Тому, одним із завдань пошуково-розвідувального експерименту виступило з'ясування ролі національно-культурної ідентичності у моральному становленні та розвитку особистості. Задля цього нами було здійснено:

- а) анкетування і опитування вчителів;
- б) анкетування, опитування, спостереження дітей;
- в) анкетування опитування батьків;
- г) аналіз планів виховної роботи шкіл.

З метою вивчення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків нами була розроблена програма констатувального етапу експерименту.

Зміст програми передбачає визначення експериментальної бази, добір діагностувальних методик і методів вивчення проблеми і за їх допомогою визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності на основі встановлених критеріїв та показників.

Оцінюючи результати навчально-виховної діяльності молодших підлітків, слід виходити з пріоритетної спрямованості взаємодії батьків і школи на формування національно-культурної ідентичності у дітей, що включає:

- **Когнітивний критерій:** визначає усвідомлення ролі України і українців у світі, національну гордість і ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної мови, розуміння особистістю своєї приналежності до українського народу, причетність до долі України та української національної культури, повага до державних атрибутів та традицій українського народу, знання моральних цінностей українського народу (свобода, любов, гідність, справедливість і відповідальність), свого родоводу, визнання ролі батьків у своєму житті, віра у майбутнє України;

- **Емоційно-ціннісний критерій:** включає прояви любові до родини, рідного краю, Батьківщини, інтересу до історії і культурно-духовної спадщини українського народу, його традицій, звичаїв і моралі, повага до людей, які проживають і працюють в Україні,

ідентифікація себе з українським народом та робота над собою, бажання прилучитися до моральних цінностей українського народу (свобода, любов, справедливість, відповідальність, гідність), а також відображає основні мотиви патріотизму у молодших підлітків (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, її саморегуляції поведінки, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.;

- **Діяльнісний критерій:** визначає поведінку індивіда та дієву любов до рідного краю, використання української мови, повагу та толерантне ставлення до звичаїв, культури, традицій різних народів, що населяють Україну та визнання їх заслуги у розбудові України, прояви готовності відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, зневажливому ставленню до національної української культури, сепаратистським настроям, активна участь у суспільно громадській і добродійній діяльності, відстоювання своїх прав, активна громадянська позиція.

На констатувальному етапі експерименту ставились завдання:

- визначити критерії і показники рівнів сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах;

- з'ясувати ступінь розуміння молодшими підлітками понять „національно-культурна ідентичність”, „гідність”, „свобода”, „відповідальність”, „справедливість”, „любов” і усвідомлення їх необхідності у житті нації;

- основні труднощі і проблеми у сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах;

- виявити рівні сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків.

Експериментальне дослідження здійснюватиметься в чотири етапи:

- розробка програми констатувального етапу експерименту;

- безпосереднє проведення констатувальних зрізів за діагностувальними методиками;

- узагальнення результатів констатувального експерименту;

- визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності у молодших підлітків.

Для розв'язання завдань констатувального експерименту пропонується комплекс діагностувальних методів, таких як: анкетування, опитування, бесіди, інтерв'ю, незалежні характеристики, незакінченого речення, інтелектуальної гри, мозкового штурму, дискусії, обговорення, аналіз проблемних ситуацій, творчих завдань, творів-роздумів, проектів, вправ, роботи з картками, роботи у групах, педагогічного спостереження, тестування, вивчення документів і матеріалів навчально-виховної роботи класних керівників, що забезпечило б достовірність і об'єктивність показників.

Педагогічна діагностика констатувального експерименту спиратиметься на критерії, які визначені нами, зважаючи на структуру поняття „національно-культурна ідентичність”.

Виходячи з нашого розуміння національно-культурної ідентичності та враховуючи особливості молодшого підліткового віку, нами визначено такі компоненти, критерії та показники в оцінюванні рівнів сформованості національно-культурної ідентичності. Відповідно до компонентів, критеріїв та показників ми передбачаємо такі ймовірні рівні сформованості національно-культурної ідентичності: високий, середній і низький.

Молодші підлітки з *високим рівнем* сформованості національно-культурної ідентичності мають добрі знання про історію і національну культуру України, сучасні політичні і державні процеси, уміють їх аналізувати та оцінювати їхню роль у житті країни та окремої людини. Мають уявлення про народні звичаї, традиції та обряди, люблять українську мову, шанують символи України. У своїй поведінці орієнтуються на цінності любові, свободи, справедливості, гідності і відповідальності. Діти цієї групи усвідомлюють свою приналежність до українського народу, мають добре розвинені почуття національної гордості, любові до Батьківщини. Діти цієї групи добре знають свої права і обов'язки і вміють їх відстоювати. Школярі беруть активну участь у житті класу, школи, у прийнятті моральних рішень та виконанні доручень.

Для молодших підлітків із *середнім рівнем* сформованості національно-культурної ідентичності характерним є добрий розвиток моральних якостей, почуття справедливості, гідності, любові, свободи щодо себе та вибіркоче ставлення до інших. Національно-культурна ідентичність визначається ставленням оточуючих, впливом власної самооцінки і самосприйняття і коливається у межах від хизування, зверхності до почуття невдоволення своєю етнічною приналежністю. Такі діти потребують спонуки і заохочення у постійному послуговуванні українською мовою, вивченні української історії, народних традицій, звичаїв та обрядів. Слід відмітити ситуативні та конформістські мотиви, які переважають у поведінці дітей, висловлювання часом діаметрально протилежних суджень. Також учні цієї групи виявляють відповідальність, якщо є контроль з боку дорослих, не завжди дотримують слова, не готові протистояти приниженню власної чи національної гідності.

Молодші підлітки з *низьким рівнем* мають обмежені або не завжди вірні знання про історію України, її національну культуру, моральні цінності. Послугуються українською мовою лише у школі, свідомо ігноруючи її у побуті та у спілкуванні з однолітками. У майбутньому не виявляють інтересу до життя в Україні, байдужі до подій, що відбуваються в Україні. Розмитість і несформованість національно-культурної ідентичності є причиною національної меншовартісності та захоплення іншими культурами, прагнення ідентифікувати себе з ними. Діти цієї групи легко підпадають під вплив ворожих ЗМІ, що спричинює послаблення, а то й зміну національно-культурної ідентифікації, спотвореного розуміння моральних цінностей. Слабкий інтерес до національної культури, нерозвинені навички самокерівництва, високий рівень звинувачень інших та життєва пасивність визначають схильність приписувати відповідальність за власні невдачі іншим, без намагання щось змінити у собі, а також характеризують високу конфліктність у стосунках з дітьми інших національностей. Моральні рішення приймають спонтанно або за підказкою інших. Не здатні самостійно вирішувати власні проблеми. Виявляють байдужість або пасивність у житті класу і школи.

Отже, визначені нами критерії і показники сприятимуть об'єктивній констатації досліджуваного явища.

Кількісні та якісні результати вищеназаних аналізів ми передбачаємо здійснити у 2017 р., однак, попередньо проведене опитування педагогів на різних масових заходах, дає підстави стверджувати відсутність у більшості педагогів і вихователів системи роботи з формування національно-культурної ідентичності у дітей молодшого підліткового віку. Це викликано як суб'єктивними, так і об'єктивними причинами розвитку теорії і практики сучасного виховання і пов'язано з реаліями життя (агресією РФ на сході України, анексією Криму, сепаратистськими настроями, непослідовною політикою уряду, невизначеністю статусу української мови) і педагогічної практики, що ставить перед сучасними вихователями нові виховні завдання, які потребують теоретичного і організаційного рішення, що зумовлено актуальністю програми національно-культурної ідентичності. Це змушує освітян переглянути освітні і виховні цілі, звернутися до проблем формування національно-культурної ідентичності, які є адекватними сучасним запитам і вимогам суспільства.

Доцільними, на наш погляд, є проведення семінарів – практикумів для педагогів з метою ознайомлення з теоретичними надбаннями з питань формування національно-культурної ідентичності.

Задля цього впродовж 6 місяців в експериментальних школах передбачається проведення циклу семінарів – практикумів на тему: “Формування національно-культурної ідентичності в учнів 5-6 класів: тенденції, виклики, реалії”. Тут можуть використовуватися і такі форми роботи, як лекція – огляд педагогічних творів етичного спрямування, лекція – бесіда, семінар, практичне заняття, тренінг, перегляд відкритих занять тощо. Де передбачається ознайомити слухачів з такими питаннями:

- Національно-культурна ідентичність: проблеми і виклики сьогодення.
- Роль вчителя у формуванні національно-культурної ідентичності підлітків.
- Вікові специфіка формування національно-культурної ідентичності підлітків.

- Специфіка формування національно-культурної ідентичності дітей підліткового віку в умовах сім'ї.

- Українська мова у спілкуванні сучасних тинейджерів.

- Методика роботи з молодшими підлітками у позаурочній діяльності.

- Обговорення проблемних ситуацій та моральних дилем з формування національно-культурної ідентичності на виховних годинах у 5-6 класах.

- Залучення учнів 5-6 класів до учнівського самоврядування. Основи дитячого парламентаризму.

- Залучення батьків до формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків у школі.

Національно-культурна ідентичність формується у процесі безпосередньої участі школярів у навчально-виховних заходах, що здійснюються не лише на уроках, а й у позаурочній діяльності.

Позаурочні виховні заходи такого спрямування мають опиратися на знання, здобуті на уроках, які мають поглиблюватись і поширюватись, будуватися за певною системою, враховувати принципи послідовності, наступності, вікові та індивідуальні особливості школярів 5-6 класів, їх інтереси та ціннісні орієнтації.

Позаурочна діяльність, спрямована на формування національно-культурної ідентичності у молодших підлітків, має сприяти формуванню стійких переконань, розвивати їхню ініціативу, дисциплінувати їх, впливати на розвиток почуттів, моральних якостей, ідеалів. У позаурочній діяльності молодші підлітки вчать вирішувати практичні завдання, розв'язувати життєві проблеми.

Залучаючи батьків і дітей до позаурочної діяльності, вчителі повинні будувати її таким чином аби вона зацікавлювала усіх суб'єктів виховного процесу, будила бажання брати участь у цій діяльності.

На наш погляд важливим бачиться анкетування учнів, яке допомогло виявити їх інтерес до позанавчальної діяльності, рівень сформованості національно-культурної ідентичності тощо.

Наводимо анкети для учнів:

Анкета «Україна і українці»

Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щирі і відверті відповіді. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

1. З чим у тебе асоціюється Україна?
2. Як можна охарактеризувати українців?
3. Якими бачать українців інші народи?
4. Чим мають пишатися українці?
5. Що потрібно для того, щоб Україна зайняла гідне місце серед європейських держав?
6. Що негативно позначається на іміджі нашої країни?
7. Що потрібно зробити українцям, щоб наша країна стала ще кращою ?

Анкета «Український вибір».

Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щирі і відверті відповіді. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

1. Що має робити народ, щоб не зникнути і не стати частиною іншого народу?
2. Які цілі перед собою має ставити український народ?
3. Про що завжди мають пам'ятати українці?
4. Які національні інтереси мають об'єднувати усіх українців?
5. Хто для тебе є національним героєм і чому?
6. Що для тебе Україна в одному реченні?

Анкета для учнів «Свобода».

Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щирі і відверті відповіді. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

1. Чому за свободу люди готові покласти власне життя?
  - А. Тому, що без свободи життя втрачає смисл.
  - Б. Тому, що свобода є важливою умовою життя і діяльності людини.
  - В. Тому, що хочуть перемін і їх не влаштовують більше ті обмеження, які є у їхньому житті.
2. Чи є для тебе свобода смисложиттєвою цінністю?
  - А. Тому, що свобода надає можливості вибору
  - Б. Свобода ні в чому не обмежує
  - В. Дає усвідомлення невідповідності і невідконтрольності.
3. Що може вартувати більше свободи?
  - А. Життя людини.
  - Б. Нічого.
  - В. Багатство.
4. Як можна захистити свободу?
  - А. Тільки цивілізованим способом.
  - Б. Тільки у боротьбі.
  - В. Вона дана від природи.
5. Чи існують межі у свободи?
  - А. Свободу обмежують правилами, законами.
  - Б. Свобода не має меж.
  - В. Свобода – це відповідальність.

Опитувальник «Яка моя національно-культурна ідентичність?»

Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щирі і відверті відповіді. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

№	Запитання	Так	Скоріше так	І так, і ні	Скоріше ні	Ні
1	Я люблю свій народ але й цікавлюсь життям інших народів					
2	Я хотів би мати іншу національність і жити в іншій країні					
3	Права нації вище, ніж права окремої людини					
4	Спілкування з іншими етносами і народами як правило призводить до непорозумінь					
5	Я байдужий до долі свого народу чи нації					
6	Я із задоволенням спілкуюся з представниками різних націй та етносів					
7	Я вважаю, що мій народ більш талановитий та обдарований, аніж інші					
8	Я ніколи не задумувався про роль українського народу у світі					
9	Я завжди спілкуюся українською					

	мовою					
10	Мене не цікавить українська культура і історія					
11	Україна повинна бути тільки для українців					
12	Я соромлюся бути українцем					
13	Людина є найвищою цінністю нації					
14	Усі народи і етноси, що проживають в Україні складають український народ					
15	Я розмовляю українською мовою тільки у школі					

Творчі завдання

Творче завдання №1

Підкреслити ті твердження, які на твій погляд є вірними. Пояснити свій вибір. Чому ти так вважаєш?

- Батьківщина тільки одна.
- Людина має обов'язок перед нацією і народом, але держава не має жодних зобов'язань перед державою ?
- Держава повинна забезпечити права і свободу кожній людині.
- Закон потрібен для того, щоб регулювати стосунки між людьми.
- Кожна людина може чинити, як хоче.
- Стався до інших так, як тобі хотілося, аби ставились до тебе.
- Люди повинні допомагати і піклуватись одне про одного не чекаючи на допомогу з боку держави.
- Любов до України починається з рідної домівки.
- Люди повинні поважати права інших.
- Якщо мені чогось хочеться, я не думаю про те, чи законні мої дії.
- Я беру все що мені подобається?
- Я не прощаю кривди і знайду момент аби помститися.
- Усі обманюють, не варто цим перейматися.

Творче завдання «Вибери вірне твердження»

- Свобода – це коли можна все.
- Свобода не знає ніяких обмежень.
- Свобода передбачає повагу прав і потреб інших людей.
- Свобода є усвідомленою відповідальністю.
- Людина на може бути вільною, бо весь час від когось залежить.
- Все, що робить людина визначено Богом.
- Свобода для людини – важкий тягар.
- Свобода є необхідною умовою повноцінного життя людини.
- Свобода і відповідальність – несумісні.

Розв'язання проблемних ситуацій.

1. На дитячому фестивалі діти з різних країн намагались якнайкраще представити свою країну. Вони співали, танцювали, розповідали вірші. Як ви думаєте, яким чином було б найкраще представити Україну.

2. Якось у таборі відпочинку увечері діти розповідали про міста і села, звідки вони приїхали. Нарешті дійшла черга і до тебе. Про що би ти розповів?

3. Спілкуючись між собою діти виявляли захоплення країнами, з яких вони приїхали. Але таке захоплення згодом переросло у бажання покритикувати інші країни. Щоб ви порадили дітям?

4. Вас звинуватили у тому, що всі українці скупі, хазяйновиті, люблять добре попоїсти, індивідуалістичні? Яким чином ви спробуєте подолати негативні стереотипи?

Робота у групах

1. Які ви знаєте рослинні символи України .
2. Придумати символ для кожної області України. Створити свою мапу України.
3. Скласти список 10 найвідоміших винаходів українців.
4. Намалювати українську хату та предмети побуту українців.

Вправа «П'ять сходинок»

Яких п'ять сходинок потрібно пройти, щоб стати справжнім українцем? Поміркуйте і підпишіть кожну сходинку. Розкажіть, що потрібно зробити, щоб цей шлях був успішним.

Вправа «Мій герой»

Дітям пропонується назвати історичну чи відому особистість, якою вони захоплюються і відповісти на такі запитання:

1. Назви якості, які найвлучніше би характеризували названу тобою особистість.
2. Які цінності є провідними для цієї людини?
3. Що ця особистість відстоювала? Проти чого вона боролась?
4. Яким чином ця людина досягла успіху? Що для цього вона робила?
5. Що би ти хотів вчинити подібно до обраної тобою особистості?
6. Чи захоплюєшся ти цією особистістю? Чим саме?

Вправа «Найкраща характеристика»

Попросіть учнів записати 10 речей, які найкраще характеризують українців (переконання, предмети, вчинки). Навпроти вільно обраних цінностей проставити літеру А, навпроти тих, які вони поважають – літеру Б, навпроти тих, які активно втілюють у життя – В.

Запитання до виконаного завдання.

1. Чи є у переліку ваших цінностей такі, які відповідають трьом критеріям (вільно обираються, високо поцінуються і втілюються у життя)?
2. Чи важко було визначитись з тим, що ви цінуєте.

Методика "Національні стереотипи" (К.І.Чорна)

Мета: виявити рівень сформованості в школярів ціннісного ставлення до інших народів.

Інструкція

Вам буде запропоновано список представників різних національностей. Назвіть характерні, на вашу думку, риси особистості та поведінки типового представника кожної з національностей (обов'язково п'ять властивостей для кожного).

Текст методики

1. Американець ...

2. Німець...

3. Росіянин...

4. Українець ...

5. Грузин ...

6. Типовий представник вашої національності (вказіть якої саме ...).

Повідомте про себе: стать ... вік ... національність: батька ..., матері ..., моя... місце народження ... Місце проживання ..... років ... (місто, область, країна) і зараз...(місто, область, країна).

Коментар

По характеру відгуків про представників різних національностей можна робити висновки про сформованість ціннісного ставлення до інших народів. 5 груп толерантних характеристик свідчать про високий рівень сформованості даної риси, 4 групи - про середній, нижче - про низький. Якщо у групі характеристик для кожного представника різних національностей зустрічається хоча б один нетолерантний відгук, то цю групу характеристик не можна зараховувати.

Метод незакінчених речень.

1. У моєму розумінні Україна, це...
2. Усіх українців об'єднує ...
3. У моєму розумінні обов'язок перед Батьківщиною, це...
4. Людина, яка любить свою Батьківщину ніколи...
5. Держава повинна гарантувати кожній людині...
6. Я маю право...
7. Найбільше я люблю...
8. Справедливість – це...
9. Відповідальність...
10. Я хочу, щоб Україна...
11. Бути громадянином означає...
12. Україна на шляху до...
13. Свобода для українця...
14. Я вірю, що Україна...

Теми для творів – роздумів.

1. Я люблю Україну
2. Доля України – шлях до перемоги.
3. Свобода і справедливість найперші чесноти українців.
4. Ми відповідальні за долю України.

Метод проектів

1. Боротьба за українську мову.
2. Слова, які ми позабули.
3. Життя в Україні в сиву давнину.
4. Українська традиції та обряди та їх роль у світогляді українців.
4. Історичні місця і легенди України.
5. Наукові винаходи і відкриття українців.
6. Іноземці про українців і Україну.
7. Народи, які з давних часів проживали на теренах України.

Прочитайте висловлювання і розкрийте їх зміст.

1. Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається. (Олесь Гончар)
2. Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків. (Костянтин Ушинський)
3. Чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя. (Франсуа Вольтер)
4. Ми б'ємось за те, чому нема ціни в усьому світі, — за Батьківщину. О. Довженко «Україна в огні»
5. «Бути українцем – це значить бути постійно в стані доказування свого права на існування». (Володимир Винниченко)
6. Свою Україну любіть. Любіть її... Воврем'я люте. В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть. (Т. Шевченко).

Теми для дискусій.

7. Що означає бути українцем?
8. Чи може бути Україна світовим лідером?
9. Любов до України – обов'язок чи поклик душі?

Тести online для діагностики.

- «З якого регіону вишиванка»
(24tv.ua/z_yakogo_regionu_vishivanka_test_na_natsionalnu_identicnist_n816220)
- «Як добре ви знаєте Україну»
(http://24tv.ua/yak_dobre_vi_znayete_ukrayinu_test_n719603)
- «Як добре ви знаєте українську мову»
(<https://1plus1.ua/snidanok-z-1-1/novyny/test-ak-dobre-vi-znaete-ukrainsku-movu>)

«Як добре Ви знаєте Київ?»

(<https://moemisto.ua/kyiv/yak-dobre-vi-znaete-kiyiv-test-dlya-znavtsiv-stolitsi-28732.html>)

«Що ви знаєте про столицю України?»

(<http://fakty.ictv.ua/ua/lifestyle/20170527-1585618/>)

«Як добре ви знаєте українські традиції та звичаї?»

(<https://znaj.ua/tests/yak-dobre-vy-znayete-ukrayinski-tradyciyi-ta-zvyychayi>)

«Що ви знаєте про національний одяг?»

(<http://rivne1.tv/Info/?id=72576>)

«Як добре ви знаєте маленькі міста України?»

(<http://ua-travels.in.ua/2016/10/19/test-yak-dobre-vi-znavete-malenki-mista-ukraïni/>)

Таким чином, використання сучасних діагностувальних методик у виховному процесі загальноосвітніх шкіл може здійснюватися з метою вивчення тенденцій, реального стану формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків з метою покращення виховання підростаючого покоління.

Література

1. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості / Іван Дмитрович Бех // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 4 (81). – С. 42–49.
2. Журба К.О. Виховання патріотизму молодших підлітків у взаємодії сім'ї і школи: наук.-метод. посібн. / К. О. Журба // Класний керівник. – №11-12 (95-96). – 2011. – 63 с.
3. Назаренко Г. А. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в сучасному навчально-виховному закладі: методичний посібник / [Г.А.Назаренко, К. І. Чорна та ін.; за заг. кер. Г.А.Назаренко]. – Черкаси: видавництво ЧОПОПП, 2011. – 133 с.
4. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: Монографія / Григорій Філіпчук. – Чернівці: Друк Арт, 2016. – 304 с.
5. Шкільна І.М. Патріотичне виховання старших підлітків у позаурочній діяльності: наук.-метод. посібн. / І. М. Шкільна // Класний керівник. – № 13-14 (97-98). – 2011. – 47 с.

СУЧАСНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTI НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Шкільна Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Пошук і збереження власної автентичності є актуальним не лише для України, а й для всіх націй і країн. Питання про становлення особистості, її ціннісну сферу, навички та ставлення до свого власного життя є життєво важливим. У цьому плані національно-культурна ідентичність є певною призмою, через яку проглядають чимало аспектів сучасного українського життя разом з проблеми нації й національного самовизначення.

Поняття „національно-культурна ідентичність” є складною категорією, що опирається на: історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, національні цінності та патріотизм. Усвідомлення особистістю власної належності та схожості до представників певної нації, а також відмінностей від представників інших націй є важливим чинником міжнаціональних відносин.

Зазначена проблема була ґрунтовно досліджена відомим психологом І. Бехом і висвітлена у статті „Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості”, вчений вважає, що ідентичність – це внутрішній, суб'єктивний стан особистості, у якому виражається усвідомлення нею себе як своєї стійкості особистості, як самототожності, переживання постійно наявного Я, його збереження. Зазначив, що якраз переживання є